ZA IZDAVAČA
Ivan Bevc
Nika Strugar Bevc

© za srpsko izdanje
BOOKA
11000 Beograd, Cara Lazara 12
office@booka.in
www.booka.rs

IZVRŠNA UREDNICA
Sanja Bogićević

PREVOD S NORVEŠKOG
Radoš Kosović

LEKTURA
Borka Slepčević

KOREKTURA
Ana Vranješ

PRELOM
Bodin Jovanović

DIZAJN KORICA
Jakov Jakovljević

ŠTAMPA
DMD štamparija

Beograd, 2025.

BOOKA.

Knjiga **225**

KARL UVE KNAUSGOR
TREĆE CARSTVO

Naslov originala
Karl Ove Knausgård
Det tredje riket
© Forlaget Oktober, Oslo 2022

Sva prava zadržana.
Nijedan deo ove knjige ne može se koristiti niti reprodukovati u bilo kom obliku bez pismene saglasnosti izdavača.

KARL UVE KNAUSGOR

TREĆE CARSTVO

Preveo Radoš Kosović

Mikalu

Nema boga tamo gde sam ja.

TUVE

Kažu da je depresija skoreni gnev. Ja je zamišljam kao okamenjenog trola. Biće mraka i nedovršenosti – besno, opasno – koje se pretvara u nešto nepomično i beživotno kad ga sunce obasja.

Manija je, čini mi se, stanje u kojem zaboraviš sebe kao kad zaboraviš lonac na upaljenoj ringli.

Psihoza nastupa kad se manija istroši, kad joj preostane samo susret sa stvarnošću (a manija se plaši stvarnosti više nego ičeg drugog). Psihoza je, dakle, moguća. Psihoza je kao jedno od troja vrata u bajkama, ona koja se nipošto ne smeju otvoriti. Ne smeju se otvoriti. Svi to znaju. A ipak se na kraju uvek otvore. Ako su jedine mogućnosti ništa i nešto, prvo ćeš isprobati nešto.

Bajke.

Trolovi, troja vrata, šuma. Šuma u kojoj životinje govore a ljudi se pretvaraju u životinje. Šuma puna veštica, seljaka, kraljeva, podzemnih riznica i dvorana, panjeva, princeza koje niko ne može da ućutka, maćeha i siromašnih starica, planinskih katuna i plavičastih vrhova.

Još kad sam bila mala, naslutila sam da bajke kriju nešto. I da su njihove tajne važne. Kasnije sam čitala Junga, njegove teorije o arhetipovima i kolektivnom nesvesnom, ali nisam *to* nazrela u bajkama, već nešto drugo. Od Junga mi je ostalo to da sam ja čarobnica, a Arne siroče (iako je imao dobar odnos sa svojim ocem sve do njegove smrti, i iako još ima dobar odnos s majkom), kao i shvatanje univerzalnosti i moći simbola, ali ništa drugo.

Čarobnjak je onaj koji menja. Čarobnjak je revolucionar. Siroče je onaj kome je nešto potrebno. Siroče je manipulator.

Psihoza nije pakao. Izlazak iz psihoze je pakao. Pakao na zemlji. Ništa od onoga što si pomislila, videla i osetila nije bilo stvarno. A ti si to mislila, videla i osećala celim bićem. I ne samo to. Oni su odjednom tu i zure u tebe – muž i deca. Molećivo ili ljutito, ne znam šta je gore.

To je vreme suza. Vreme beskrajne tuge.

Tuge zbog čega?

Zbog mene i moje nemoći.

Niko ne želi ludu mamu. I niko ne želi da bude luda mama.

„Da li si sad normalna?“, pitao me je Heming jednom kad su došli u posetu.

Šta sam drugo mogla da uradim osim da klimnem glavom, uplakana, i stegnem njegovo nevoljno telo uz svoje?

U letnjikovac smo stigli kasno uveče, posle celodnevne vožnje. Heming, Asle i Ingvild na zadnjem sedištu, manje ili više paralisani monotonijom. Arne, koji je već sat-dva bio oduševljen zbog toga što se vratio u predeo svog detinjstva, ugasio je motor i sa osmehom se okrenuo ka deci.

– Osam sati i dva minuta – rekao je. – Trinaest minuta brže nego prošle godine!

– Baš lepo – odgovorila je Ingvild i nasmešila se.

Blizanci nisu ni trepnuli.

– Unesite svoje stvari – rekao je Arne. – Bolje odmah, da završite s tim. Ingvild, ti ćeš se postarati za mačku, zar ne?

– Dečja brava – podsetio ga je Heming.

– Da, evo, otvoriću vam – rekao je Arne.

Pogledala sam Ingvild. Osmehnula mi se isto kao i Arneu. Podigla je transporter s mačkom koji joj je bio u krilu, stavila ga je pored sebe i odvezala pojas dok su dečaci izleteli napolje s druge strane.

Suviše je poslušna.

– U redu je da te nekad boli uvo, znaš – rekla sam joj.

– Znam – odgovorila je i ponovo se nasmešila. Ipak, u njenim očima je bilo izvesne tame. Svašta krije u sebi.

Da li je svesna toga?

Uzela sam cigarete i upaljač iz pretinca i zapalila jednu stojeći pored kola. Ostali su otišli iza ugla, noseći ruksake i kofere.

Osećao se miris mora. Čulo se hučanje iz zaliva. Ravnomerno i oprezno, kao da neko tamo spava.

Ššš-š. Ššš-š.

Nebo sivobelo. Trava sivocrna. Drveće i grmlje crno.

Onda se dvorišna lampa upalila i dala travi neprirodno zelenu boju.

– Prija cigarica – rekao je Arne, vratio se da uzme još stvari.

– Da – odgovorila sam. – Hoćeš jednu?

– Ha-ha – rekao je i stavio ogroman ruksak na rame, uzeo kese s hranom koju smo kupili u supermarketu kod mosta, i ponovo nestao iza ugla.

Susedi s rotvajlerima bili su tu, svetlo je gorelo u njihovoj kući iza mene.

Svi su valjda došli sad kad su počeli godišnji odmori.

Bacila sam opušak na šljunak, uzela kofer i ponela ga u kuću. Prošla sam pored Arnea, koji je nekoliko puta pomerio glavu napred-nazad, kao kad sluša muziku koju mnogo voli.

– Plešeš za mene? – pitala sam.

Poljubio me je.

– Divno je što smo ovde – rekao je. – Nije li?

– Jeste.

– Otvoriću vino.

– Imamo vino?

– Da, da. Ostalo je mnogo flaša od prošle godine. Ako ih Egil nije popio. Sumnjam da jeste. Naše vino nije dovoljno dobro za njega!

Heming i Asle su išli iz sobe u sobu; nismo bili u letnjikovcu dovoljno dugo da im ipak bude malo zanimljivo što su tu. Ingvild nisam videla, verovatno je bila u svojoj sobi, s

mačkom. Odnela sam kofer u spavaću sobu na spratu, a onda sam izašla u baštu i stala na vrh strme padine koja se spušta ka zalivu. Zapalila sam cigaretu i pokušala da se uživim u predeo, da budem tu u isto vreme kada i on. Da budem prisutna.

Letnje veče. Sivkasta svetlost s malo plavetnila. Sjaj lampi vikendica u toj svetlosti.

– Hoćemo li da sedimo napolju? – pitao je Arne glasno iza mene kad je izašao. – Mogu odmah da iznesem baštenski nameštaj.

Ne čekajući odgovor, otišao je do gostinske kuće, otključao vrata, ubrzo izneo dve stolice i stavio ih na travnjak ispod drveta jabuke.

– Treba li ti pomoć da izneseš sto? – pitala sam.

– Ne treba. Možda možeš da doneseš vino i čaše?

Stajala sam s flašom između kolena i pokušavala da izvučem tvrdoglavi pampur kad je Asle ušao u kuhinju.

– Gladni smo – rekao je. – Hoće li večera uskoro?

– Šta bi voleo?

– Takose.

– Dobra ideja. Lako se prave i brzo su gotovi.

– Može li tata da ih napravi?

– Naravno – odgovorila sam i ponovo se usredsredila na pampur, koji je konačno popustio i kliznuo iz grlića.

– A zašto tata mora da ih napravi? – povikala sam za Asleom, koji je krenuo u dnevnu sobu.

Okrenuo se i slegnuo je ramenima.

– Meso bude sočnije.

– Aha – odgovorila sam, uzela čaše jednom rukom, flašu drugom, i izašla napolje. Arne nije bio tu. Sela sam, zapalila cigaretu i videla da imam još tri.

Ako rano legnem, to neće biti problem.

Iza mene su se zatvorila vrata šupe i Arne je pošao ka meni, noseći fenjer koji mu se klatio u ruci.

– Poslužiću se tvojim upaljačem – rekao je.

Žuta svetlost plamena ispunila je sivilo oko nas kao praznu zdelu kad je Arne stavio fenjer na sto.

– Živeli, Tuve.

– Za šta nazdravljamo?

– Za nas. Za leto. Za to što smo ovde.

– Živeli.

– Ma hajde – rekao je. – Možeš da pokažeš makar malo entuzijazma.

– Umorna sam. Dugo smo putovali.

– Ja sam vozio.

– Jesi.

Uzdahnuo je i zaćutali smo. Čulo se samo šaputanje mora.

– Sviđa mi se svetlost ovde – rekla sam posle izvesnog vremena.

– Naravno. Slikarka si.

– Oduvek sam volela svetlost lampi kad nije sasvim mračno. U podne ili u sumrak.

– Kao što rekoh, slikarka si.

– Volela sam to i pre nego što sam počela da slikam. Sećam se da mi se sviđalo još kad sam bila mala.

– Romantizam. Ili neoromantizam, zapravo. Oni su voleli da slikaju letnje noći i sumrak. Zbog mistike. Najpoznatija slika Ode Krog je lampa u letnjoj noći. Tu je i *Nordijsko letnje veče* Rikarda Berga. Rekao bih da je to ista ta fascinacija.

– Možda.

– Mada ti nisi romantičar.

– Nisam? A šta sam onda?

– Ti? Neosimbolista, možda? Postmitolog?

– To je glavna razlika između nas dvoje. Ti kategorizuješ. Ja dekategorizujem.

– Uvek to kažeš.

– Ne tvrdim da ima ičeg lošeg u kategorizaciji.

Blago se osmehnuo i pogledao je ka moru.

– Bilo kako bilo, kategorizacija nam plaća račune – rekao je.

– Tata? – povikao je jedan od dečaka iza nas.

Asle.

– Da? – rekao je Arne.

– Hoćeš li da napraviš takose?

– Za dva minuta.

– Mnogo smo gladni.

– Tata će uskoro doći – rekla sam. – Idi u kuću.

Poslušao me je. Arne je ponovo napunio čašu.

– Hajde da imamo lep odmor ove godine – rekao je.

– Hajde.

– Oboje bismo mogli da se potrudimo.

– Da.

San me je probudio usred noći. Iako sam mirno ležala i usredsredila se na njega, nisam mogla da ga se setim. Ostala je samo atmosfera. Odbojnost, neprijatnost. Mama je bila tu, na neki način.

Arne je ležao na leđima i hrkao, kao uvek kad popije.

Napolju se skoro razdanilo.

Pokušala sam da ponovo zaspim, iako sam znala da neću moći – a verovatno nisam mogla baš zbog tog znanja.

Verovatno.

Ustala sam, sišla do predsoblja, navukla čizme i jaknu, htela sam da zapalim u bašti. Tek kad sam sela za sto, setila sam se da nemam cigareta.

Nisam mogla da sedim mirno ako ne pušim, jer sam samo mislila na pušenje. Zato sam ustala i stazom se spustila niz dugu nizbrdicu do zaliva. Trava je bila visoka i orošena oko staze, more je bilo sjajno i mirno, nebo sivoplavo.

Koliko je bilo sati?

To nije bilo važno. Nimalo nisam bila umorna, i ceo svet je bio moj.

Tri crna puža golaća jasno su se videla u žutoj travi pored staze. Čučnula sam da ih pogledam. Bili su crni kao automobilske gume. Na zadnjem delu tela imali su pruge, naprosto utisnute u njih, pa su pomalo i izgledali kao da ih je napravio proizvođač guma.

Zanjihani roščići. Spora sluzava volja.

Vrhom prsta pomazila sam najbližeg po glavi. Skupio se, dodir mu se nije svideo. Suprotno od kite, koja poraste do svoje pune dužine kad se pomiluje.

Puževi vole ono što je meko. Puževi vole sluz. Potiču iz mekih delova šumskog tla.

Ustala sam. Sigurno su bili stari nekoliko meseci. Ipak, dok sam ih gledala, delovali su prastaro. Kao da dolaze iz iskona sveta.

Tako je sa svime. Sve što vidimo, otprilike je jednako staro kao mi. Ali oblik puževa, da, njihov oblik je prastar.

Uh.

Sišla sam do priobalnog stenja i pogledala sjajnu površinu mora. Želela sam da mi se misli otvore kao što su se more i nebo otvorili, da ne budu meke, sluzave, crne i spore.

Kad sam bila mala, obožavala sam životinje, sve podjednako; skupljala sam puževe i držala ih u džepovima jakne, kao i bube, gliste i pauke, pravila sam im kućice u kutijama za cipele punim zemlje, trave i lišća, krila sam ih ispod kreveta zato što je mami to bilo gadno pa je histerisala kad ih nađe.

Najviše se ljutila kad opere pod a ja uđem u prljavim cipelama. Sigurno je mislila da to radim namerno, da bih je iznervirala. Nervirala se u svakom slučaju. Govno malo, nekad bi povikala na mene. Nije se ustezala ni da mi opali packu. Posle se silno kajala, žena bi se naprosto raspala.

Odjednom nije bilo kraja poljupcima, milovanju i grljenju, i bilo mi je dozvoljeno da spavam pored nje, htela je da mi pruži svu nežnost koju je imala u sebi. A imala ju je mnogo.

Samo je šteta što ju je nejednako raspoređivala.

Zašto sam se setila nje?

Zbog sna. Izranja iz mene kad zaspim, kao leš s dna bare.

To ne znači da je neko uslišio moje molitve. Još je živa. Samo ne za mene. Za mene je leš koji ponekad ispliva na površinu.

Otišla sam do kraja malog rta i čučnula. Voda se blago njihala, kao u ogromnoj posudi koju neko pažljivo nosi, morska trava je polako klizila tamo-amo, žutosmeđa u crnoj hladnoj dubini ispod sjajne površine.

Šuma iza mene bila je sasvim tiha. Sve je bilo nepomično, izuzev opreznog kretanja vode.

To je možda najlepše vreme. Sat pre izlaska sunca.

Da li je toliko jednostavno, da sam ja naprosto volela blato, prljavštinu, zemlju, močvaru, sve što puzi i mili, dok je za mamu, sasvim suprotno, sve moralo da bude klinički čisto, po mogućstvu dezinfikovano?

Naravno da nije tako jednostavno.

Blago onome ko ima cigaru.

Obišla sam rt i prešla malu kamenitu plažu, popela se uzbrdicom i nastavila šetnju; nebo je na istoku rumenelo, a onda, samo nekoliko sekundi kasnije, poprimilo je zlatnu boju zbog prvih zraka sunca, koje se još nekoliko trenutaka nije videlo. A onda je provirilo preko ivice sveta i bacilo svoje svetlo na njega.

Aurora.

Ista je kao puževi: nova svakog jutra, već četiri milijarde godina.

Glasno sam se nasmejala.

Možda će odmor ipak biti okej, pomislila sam kad sam nastavila šetnju. Ako se vreme ne pokvari, ovo je dobro mesto. Posebno za decu.

Možda i mogu da budem radosna, samo ne *previše* radosna.

Kad je tlo počelo da se spušta ka još jednoj kamenitoj plaži, setila sam se da je Egilova vikendica blizu. Vazdušnom linijom je samo dva kilometra daleko od naše. A Egil puši. Egil ima cigarete!

Verovatno se neće oduševiti što ga budim u to doba dana. S druge strane, možda sam stvorena da mu pričinim radost?

Ne, nisam.

Happiness is easy, zapevala sam.

Joy be written on the earth!

And the sky above.

Jesus, star that shines so bright

Gather us in love!

Čudno je kako mi se pesme često pojave u glavi kao komentar na nešto što sam pomislila ili osetila.

To je zapravo ironično. Ali moja podsvest to očigledno ne razume.

Sveži miris mora mešao se s nečim trulim. To su sigurno bile alge ili morska trava izbačena na kopno za vreme oluje, ili tako nešto.

U zimu kad sam upoznala Arnea, ulazila sam u toalet posle njega kako bih osetila njegov miris. Da sam mu to otkrila, zaprepastio bi se. Možda više ne bi hteo da me vidi.

Ne, hteo bi. Samo bi napravio zgađenu grimasu.

Želela sam da ga osetim celog.

Nebo je sasvim poplavelo, zraci svetla nadirali su na svet. Ribarska barka plutala je nadomak ostrvceta, verovatno su uvlačili mrežu. Svet je pun ljudi koji znaju šta rade. Koji *mogu*. Takvi ne vole nas koji ne možemo. Čovek je besmislen

ako ništa ne može, misle oni u svojoj tvrdoj duši. Bespomoćnost, međutim, može da bude i prijatelj. Samo onaj ko ne zna kakvo nešto treba da bude, može da stvara.

Galebovi su leteli. Iako sam u šumi iza sebe videla samo drveće, osećala sam da se život probudio i u njoj.

Kad sam ponovo stigla do velikih stena na obali, skinula sam čizme i hodala bosa noseći po jednu čizmu u svakoj ruci. Egilova vikendica nalazila se iza sledećeg zaliva, samo pet minuta daleko.

Kada sunce izlazi u julu? U četiri? Pet?

Činilo mi se da sad izlazi u pet pre nego u četiri.

U daljini sam videla njegovu kućicu za čamac ofarbanu u crveno. Shvatila sam da jedva čekam da ga vidim. Mogla bih da mu se ušunjam u spavaću sobu i grubo ga pomilujem po kosi. To bi ga iznenadilo!

Kad sam stigla do njegove verande, ipak sam samo pokucala na široka staklena klizna vrata, koja su, uostalom, bila zaključana.

Ništa se nije desilo. Zaštitila sam oči od sunca i pogledala unutra.

Kuća mu je bila prilično neuredna. Knjige i novine na sve strane. Odeća tamo-amo.

Ponovo sam pokucala.

Vrata su se otvorila u kući i Egil se ukazao, razbarušene kose i s peškirom oko struka.

Začuđeno me je pogledao kroz staklo. Otključao je i povukao klizna vrata u stranu.

– Tuve? Da li se nešto desilo?

– Nestalo mi je cigareta. Imaš li neku?

Začuđeno me je pogledao, a onda klimnuo glavom. Taj pogled nije trajao duže od dve sekunde, ali primetila sam ga.

Pitao se u kojem sam stanju.

– Imam – odgovorio je. – Samo trenutak.

Otišao je do stola i vratio se s paklom cigareta i upaljačem u jednoj ruci, dok je drugom pridržavao taj glupi peškir.

– Dobar si čovek – rekla sam i zapalila. – Spasitelj u nevolji.

– Nisam znao da ste tu. Kad ste došli?

– Sinoć.

– Aha.

– Nisam mogla da spavam, kao i uvek.

– To sam i pomislio. Sačekaj malo, samo da se obučem. Hoćeš li kafu?

– Ako je skuvana, hoću!

– Teško da je skuvana – promrmljao je kad je krenuo ka spavaćoj sobi. Malo sam povukla stolicu na verandi unazad, sela sam, zavalila se i podigla noge na ogradu.

Nije bilo ni oblačka na nebu. Ni talasića na moru.

Vratio se obučen u široke pamučne pantalone i belu košulju, bos kao mornar, i stavio je dve šolje na sto.

– Kafa će uskoro – rekao je i ponovo otišao.

Nije pričljiv, ali nije ni povučen i stidljiv, pa sam se zapitala kako će moja poseta proći.

Lepe šolje. Tanane, plave, s belim cvetovima. Nasledstvo sina brodograditelja.

Vratio se s metalnim podmetačem i lončetom, izlizanim i na nekim mestima pocrnelim.

– Da li Arne zna da si ovde? – pitao je kad je sipao kafu i seo na stolicu s druge strane stola.

– Arne spava.

Klimnuo je glavom i prineo šolju ustima.

Pružio mi je paklu cigareta. Uzela sam jednu, a potom i on.

– Kako si? – pitao je. – Dugo se nismo videli.

– Hoćeš li ljubazan ili iskren odgovor?

Nasmešio se.

– Može ljubazan.

– Dobro sam.

– Drago mi je!

Nasmejao se, pomalo kao da se kikoće.

– A ti? – pitala sam i napravila kolut od dima.

Čarobnica.

– Ovde je sve isto.

– Nije ti dosadno? Mislim, zimi, kad nema nikog?

– Nikad mi nije dosadno. A tebi?

– Ponekad. Kad ne mogu da radim.

Klimnuo je glavom i otpio gutljaj kafe. Sedeo je prekrštenih nogu. Pantalone su mu bile tako kratke da mu se skoro cela potkolenica videla. Uopšte nije bila dlakava, samo je nekoliko retkih čuperaka sijalo na suncu. Da li je to značilo da ima malo testosterona?

Obrazi mu nisu bili tamni iako nije imao vremena da se obrije.

– Šta sad radiš? – pitao je.

Slegnula sam ramenima i pogledala more. Sunce mi je već grejalo ramena i potiljak.

– Crtala sam cele zime i celog proleća.

Nije postavio dodatna pitanja, a nadala sam se da hoće.

Mislila sam da je zainteresovan i radoznao.

Ipak, oprezan je. Da, oprezan kao životinja.

A zašto?

– Nećeš da me pitaš šta sam crtala? – pitala sam i otresla pepeo na pod.

– Šta si crtala?

Da li je bio ironičan? Nisam to morala da trpim.

Ugasila sam cigaretu u pepeljari.

– Moram da stignem kući pre nego što se probude. Hvala za cigarete.

– Uzmi paklu – rekao je i ustao.

– Mogu?

– Naravno, pobogu, imam dva puna boksa.

Tek je bilo prošlo šest kad sam se vratila. Kuća je bila tiha. Kao i susedne kuće. Nigde kola, nigde čamaca, samo galebovi u zalivu i veverica koja je malo jurcala tamo-amo u uglu bašte i onda se popela na drvo.

Kad se probudim tako rano, ne mogu da shvatim kako neko može da spava do devet, ili, još gore, do jedanaest-dvanaest kao Ingvild ponekad.

More vremena se nepomično prostiralo preda mnom. Trebalo je da ga posvetim nečem korisnom.

Otišla sam u gostinsku kuću i pogledala oko sebe. Mirisi su tu veoma prijatni. Terpentin i uljane boje, koji su se blago osećali pošto ih nisam koristila čitavu večnost. Dašak nečeg memljivog, verovatno iz betonskih zidova. I još drvo na podu i tavanici, miris suvoće i prašine.

Sve je bilo tako otvoreno na sunčevoj svetlosti koja je nadirala kroz prozore i obasjavala podne daske, sto s četkicama, kutijama i paletama, i slike naslonjene na suprotni zid, tako da im je poleđina bila okrenuta ka sobi.

Šta da radim?

Da me je Egil pitao čime sam se bavila tokom zime i proleća, odgovorila bih mu da sam crtala bajke. Odrasla sam sa starim grafikama Verenšulda, Gudea, Petešena, Ćitelsena i te ekipe. Volela sam ih, mnogo sam maštala o tim slikama, bile su jednako važan deo mog detinjstva kao i kuća u kojoj sam odrasla. Ipak, to su ilustracije. Nešto površno. Ne sadrže dubinu samih bajki. Ono što je groteskno i divlje. Htela sam da dotaknem to. Planinski čovek koji devojci otkida glavu i baca je u podrum zajedno s telom. Žena koja spava s trolom i nagovara ga da ubije njenog sina kako bi ostali sami i mogli da se jebu još. Devojka koju začaraju tri džinovske glave u vodi tako da joj pepeo izlazi iz usta kad progovori. Stapanje životinja i ljudi. Vukovi koji jedu decu. Krv i tela. Silovanja i

ubistva. Nakaze, muke, gozbe, tajna soba u koju se ne sme ući, uvek treća ili sedma.

A to su sveti brojevi. Svetinja je, dakle, iskušenje koje dolazi s upozorenjem. Samo ne ta vrata! Zar je svetinja opasna?

Bajke sadrže sve što se krije ispod površine jedne kulture. Ono o čemu se ne govori i ne misli, već što se samo oseća – ljudi su to pretvarali u bića i zaplete.

Kako to nacrtati?

Želela sam da moje grafike mirišu, smrde, teku, krvare, da se ugibaju i prevrću. Nisam to postigla. Govorila sam sebi da je sama grafika kriva. Tehnika, dakle. Linija uokviruje, zatvara, pa je sve kontrolisano i racionalno. Ali to je samo bio izgovor. Šta je sve Goja postigao na svojim grafikama!

Pokazala sam nekoliko crteža Arneu, imala sam utisak da mu to dugujem.

– Dobre su – rekao je i spustio ih.

– To je sve što imaš da kažeš?

– Ovo govori samo za sebe.

– Zašto moje crteže uvek nazivaš „ovo“?

– To je samo način izražavanja. Ne mogu valjda stalno da ponavljam „tvoji crteži“!

Kasnije tog dana se nastavilo:

– Zašto ima toliko seksualnosti u tome što radiš? Zar tako vidiš svet?

– A sad je „to što radim“? – odvratila sam.

– Dobro, tvoji crteži. Zašto na njima ima toliko seksualnosti?

– Ne znam. Takvi su.

Moj muž se plaši seksualnosti. Nikad to ne bi priznao, niti razumeo, pa nisam htela da govorimo o tome.

Energija bajki je čista seksualna energija. Bajke potiču iz nje. Ta snaga oblikuje priče. A i sve ostalo. Glad tela za

drugim telima je ogromna. Samo se pravimo da nije tako. Kad se ne bismo pravili, sve bi se raspalo.

I zato, da, na mojim crtežima ima dosta seksualnosti.

Samo ne dovoljno.

Sviđa mi se što su ljudi pičku nekad zvali „miš“. Dobar izbor reči, ponekad stvarno izgleda kao miš između nogu. Ljudi su to sigurno govorili hiljadama godina, deluje mi prastaro. I taj izraz je pičku pretvorio u životinju.

Zato sam nacrtala miša između raširenih ženskih nogu, i još dva koja trčkaraju okolo.

Crtež je izgledao kao vic. Kao karikatura iz *Njujorkera*.

Nacrtala sam isplaženog vuka između nogu.

To je bilo bolje, ali ne mnogo bolje, jer je samo ilustrovalo nešto, a nije bilo to što ilustruje, slika je samo bila slika, spoj devojka–vuk.

Crteže sam ostavila kod kuće. Vikendica ionako nije bila mesto na kojem bih nastavila rad.

Legla sam na kauč i pušila dok sam gledala plafon.

Ono što je u dubini često postane banalno kad se izvuče na površinu. Smisao se raspadne kad su simboli suviše poznati.

Da sam koristila boje, problem bi bio rešen. Boje su dubina, boje su bezdan. Boje se prelivaju. Krvare.

Ipak nisam htela da koristim boje. Čitav smisao crtanja bajki bila je radost koju su stari crteži budili u meni. Munteovi, na primer, u njegovom staronordijskom stilu.

Ustala sam i otišla do police s knjigama o slikarstvu i isečcima. Uzela sam knjigu o akvarelima Gistava Moroa na temu Fontenovih basni. Mahom su bili direktne ilustracije, ali neki su sadržali nešto više, pa sam sela i pogledala ih. Na prvom je majmun sedeo na delfinu. Usta su mu bila otvorena, urlao je ili vikao. Ružičasti jezik u tamnim ustima, dva niza zuba koji odbijaju svetlost. Izgledao je čovekoliko, kao ljudsko biće